

סל התרופות - מבט הלכתי

1 סנהדרין עג.
מניין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר, או חיה גוררתו, או לסטין באין עליו, שהוא חייב להצילו - תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך.

2 ב"מ סב.
 ורבי יוחנן, האי 'וחי אחיך עמך' מאי עביד ליה? - מבעי ליה לכדתניא: שנים שהיו מהלכין בדרך, וביד אחד מהן קיתון של מים, אם שותין שניהם - מתים, ואם שותה אחד מהן - מגיע לישוב. דרש בן פטורה: מוטב שישתו שניהם וימותו, ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו. עד שבא רבי עקיבא ולימד: 'וחי אחיך עמך' - חיך קודמים לחיי חבריך.

3 תורת כהנים, בהר
 זו דרש בן פטורי: שנים שהיו הולכים במדבר ואין ביד אחד אלא קיתון של מים... דרש בן פטורי, ישתו שתיהם וימותו, שנאמר וחי אחיך עמך. אמר לו ר"ע: 'וחי אחיך עמך', חיך קודמים לחיי חבריך.

חזון איש יו"ד ס"ט, ב

והכא טעמיה דבן פטורה: דכיוון דיש חיי שעה לשניהם, דאם ישתו שניהם יחיו לפי שעה... אם כן, אין חיי עולם שלו דוחה חיי שעה של חברו... ור"ע סבר, דמשום חיך קודמין נפטר מהצלת חיי שעה של חברו.

העמק שאלה קכ"ט

ולכאורה דעת בן פטורה תמוה, וכי בשביל שאי אפשר לקיים 'וחי אחיך' מחויב הוא להמית את עצמו ח"ו? ואיזו תועלת תהיה מה שיתן לחברו! אלא העניין, דאם ישתו שניהם, על כל פנים יחיו יום או יומיים גם שניהם, שלא יגיעו ליישוב, ואולי עד כה יזדמן להם מים. מה שאין כן, אם לא ייתן לחברו, הרי ימות בודאי בצמא. ובא ר"ע ודרש 'וחי אחיך עמך' - חיך קודמין, והפירוש אפילו ספק, חייו קודמין.

מנחת חינוך רצ"ו

וזה פשוט, מה שאמר בן פטורה דימותו שניהם, ולא אמר דיתן לחברו ויחיה, דהא חברו גם כן אסור לשתות מפני דמו של זה, ופשוט. ודרך משל, אם הולך עם תינוק בדרך, בודאי מחוייב ליתן לתינוק שיחיה והוא ימות...

גם בספק סכנה - אינו חייב להסתכן.
 באיזה ספק מדובר?

מלחמה

שו"ת משפט כהן

על כרחנו... דמלחמות יוצאים הם מכלל זה דוחי בהם, שהרי גם מלחמת רשות מותרת היא, ואיך מצינו היתר להכניס נפשות רבות בסכנה בשביל הרווחה?

שו"ת הרדב"ז ח"ה סימן רי"ח

מי שיכול להציל להדיא בלא שיסתכן המציל... [אן] אפילו יש בו קצת ספק סכנה, כגון רואה אותו טובע בים... חייב להציל... ומ"מ אם הספק נוטה אל הודאי, אינו חייב למסור עצמו להציל את חברו...

אדם שלישי

שו"ת צי"א ח"ט

היכא שהרפואה שלנו, דלא שייך דברי ר"ע דחיך קודמין, אזלינן בזה בתר דעתיה דבן פטורה דמחוייב לתתה ולחלקה בין שניהם...

יוסף צבי רימון

תרופות -

שו"ת רדב"ז, ח"ג, תרכ"ז

שאלת ממני אודיעך דעתי על מה שראית כתוב אם אמר השלטון לישראל הנח לי לקצץ אבר אחד שאינך מת ממנו או אמית ישראל חבריך. יש אומרים שחייב להניח לקצץ האבר הואיל ואינו מת והראיה מדאמרין בע"ז חש בעיניו מותר לכוחלה בשבת ומפרש טעמא משום דשורייני דעינא בלבא תליא משמע הא אבר אחר לא והשתא יבוא הנדון מק"ו ומה שבת החמורה שאין אבר אחד דוחה אותה היא נדחית מפני פקוח נפש אבר אחד שנדחה מפני השבת אינו דין שתדחה מפני פקוח נפש ורצית לדעת אם יש לסמוך על טעם זה:

תשובה זו מדת חסידות אבל לדין יש תשובה מה לסכנת אבר דשבת שכן אונס דאתי משמיא ולפיכך אין סכנת אבר דוחה שבת אבל שיביא הוא האונס עליו מפני חברו לא שמענו...

ותו דכתיב דרכיה דרכי נועם וצריך שמשפטי תורתנו יהיו מסכימים אל השכל והסברא ואיך יעלה על דעתנו שיניח אדם לסמא את עינו או לחתוך את ידו או רגלו כדי שלא ימיתו את חברו הלכך איני רואה טעם לדין זה אלא מדת חסידות ואשרי חלקו מי שיוכל לעמוד בזה ואם יש ספק סכנת נפשות הרי זה חסיד שוטה דספיקא דידיה עדיף מוודאי דחבריה.

שו"ת הרדב"ז חלק ה', סימן ר"ח:

"שאלת ממני אודיעך דעתי במה שכתב הרמב"ם ז"ל הל" רוצח ושמירת נפש פ"ק כל היכול להציל ולא הציל עובר על לא תעמוד על דם רעך...

והוי יודע שיש בכלל לאו זה שלא יעמוד על הפסד ממון חברו אלא שאינו חייב להכניס עצמו לספק סכנה בשביל ממונו אבל להציל נפש חברו או שלא יבא על הערה אפי' במקום דאיכא ספק סכנה חייב להציל והכי איתא בירושלמי. ומ"מ אם הספק נוטה אל הודאי אינו חייב למסור עצמו להציל את חברו ואפי' בספק מוכרע אינו חייב למסור נפשו דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דידיה סומק טפי אבל אם הספק אינו מוכרע אלא נוטה אל ההצלה והוא לא יסתכן ולא הציל עבר על לא תעמוד על דם רעך. הנראה לע"ד כתבת".

סכנת איבר: אין צריך לאבד איבר כדי להציל את חיי חברו [למרות שאין לחלל שבת על סכנת איבר].

שלוש רמות של ספק: א. ספק נוטה אל הודאי שזו סכנת חיים – אינו צריך להציל את חברו. ב. ספק מוכרע (50%). ג. ספק הנוטה אל ההצלה – חייב להציל את חברו [ובשבת – מחללים שבת גם על ספק קטן של סכנה].

הסיכון	חילול שבת	סיכון עבור חברו	אופי הסיכון
חשש קטן מאוד של סכנת נפשות	מחללים [שווה פיקוח נפש].	צריך להסתכן [אינו שווה לפיקוח נפש].	סיכון שאדם לוקח גם לפרנסתו.
כריתת איבר	אפילו ייכרת האיבר, אין מחללים [כלומר, שאין זה כפיקוח נפש].	אינו צריך לכרות את האיבר, כדי להציל את חברו.	איבוד ודאי של איבר. אדם לא יהיה מוכן לעשות זאת עבור פרנסתו.

סיכון עצמו עבור אחרים

❶ נידה סא.

"הנהו בני גלילא דנפק עלייהו קלא דקטול נפשא, אתו לקמיה דרבי טרפון, אמרו ליה: לטמרינן מר! אמר להו: היכי נעביד? אי לא אטמרינכו – חזו יתייכו, אטמרינכו – הא אמור רבנן האי לישנא בישא, אע"ג דלקבולי לא מבעי – מיחש ליה מבעי, זילו אתון טמרו נפשייכו".

מה התכוון ר' טרפון בדבריו שיש לחוש ללשון הרע?

א. עיינו ברש"י.

ב. תוס' (ד"ה אטמרינכו) – בשם השאלות (קכ"ט).

❷ ירושלמי, תרומות פ"ח סוף ה"ד:

"רב אימי איתצד בסיפסיה. אמר ר' יונתן: ייכרך המת בסדינו. אמר ר' שמעון בן לקיש: עד דאנה קטיל, אנא מתקטיל. אנא איזיל ומשיב ליה בחיילא! איזול ופייסון ויהבניה ליה".

כסף משנה (הלכות רוצח, פ"א ה"ד) בשם הגהות מיימוניות: "בירושלמי מסיק, אפילו להכניס עצמו בספק סכנה – חייב".

❸ תוספתא, ב"מ סוף פרק י"א:

"מעין של בני העיר הן ואחרים, והן קודמין לאחרים. אחרים ובהמתן – חיי אחרים הן קודמין לבהמתן, ר' יוסי או' בהמתן קודמת לחיי אחרים. בהמתן ובהמת אחרים בהמתן קודמת לבהמת אחרים. אחרים וכבוסתן חיי אחרים הן קודמין לכבוסתן ור' יוסי או' כבוסתן קודמת לחיי אחרים".

הייתכן שאדם ילך במדבר, ויהיו לו מים לשתייה ולכביסה, והוא יכבס את בגדיו, בשעה שלחבירו לא יהיו מי שתייה?! שתי תשובות מצאנו באחרונים:

א. שו"ת אגרות משה (יר"ד, ח"א קמ"ה. שבט מיהודה, עמ' פח. ייחוס תנאים ואמוראים).

ב. שאלות (קמ"ז) "והלכתא כביסה הוייא חיותא". ביאור העמק שאלה שם.

חיי שעה

תוס' (תוספות מסכת נדה דף מד עמוד ב, ד"ה איהו):

ומיהו אפשר דדוקא היכא דאמו חיה לא מיחייב הורגו עד שיצא ראשו שתלוי קצת בחיות אמו אבל היכא דמתה חייב משום דכמונח בקופסא דמי וא"ת אם תמצי לומר דמותר להורגו בבטן אפ"ל מתה אמו ולא הוי כמונח בקופסא אמאי מחללין עליו את השבת שמביאין סכין דרך ר"ה לקרוע האם כדמוכח בפ' קמא דערכין (דף ז:): וי"ל דמכל מקום משום פקוח נפש מחללין עליו את השבת אף ע"ג דמותר להרגו דהא גוסס בידי אדם ההורגו פטור כדאמר פרק הנשרפין (סנהדרין עה). דרוב גוססים למיתה ומחללין את השבת עליו כדאמר פרק בתרא דיומא (ד' פד): דאין מהלכין בפקוח נפש אחר הרוב.

שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן צא אות כד:

רבים מתלבטים בשאלה זו של טיפול בחולה גוסס, יש סוברים דכשם שמחללים שבת עבור חיי שעה כך חייבים להכריח את החולה על זה כי הוא אינו בעלים על עצמו לוותר אף על רגע אחת, אך מסתבר שאם החולה סובל מכאבים ויסורים גדולים או אפילו סבל נפש חזק מאוד, חושבני שאוכל וחמצן לנשימה חייבים ליתן לו גם נגד רצונו, אבל מותר להמנע מתרופות הגורמות סבל לחולה אם החולה דורש את זה.

משנה ביומא פג:

מי שנפלה עליו מפולת, ספק הוא שם ספק אינו שם, ספק חי ספק מת, ספק נכרי ספק ישראל - מפקחין עליו את הגל. מצאוהו חי - מפקחין, ואם מת - יניחוהו.

גמרא שם בדף פה.

מי שנפל עליו מפולת וכו'. מאי קאמר? - לא מיבעיא קאמר: לא מיבעיא ספק הוא שם ספק אינו שם, דאי איתיה חי הוא - דמפקחין, אלא אפילו ספק חי ספק מת - מפקחין, ולא מיבעיא ספק חי ספק מת דישראל, אלא אפילו ספק נכרי ספק ישראל - מפקחין. מצאוהו חי מפקחין. מצאוהו חי פשיטא! - לא צריכא, דאפילו לחיי שעה.

מנחת שלמה, צ"א, כד:

יש סוברים דכשם שמחללים שבת עבור חיי שעה כך חייבים להכריח את החולה על זה כי הוא אינו בעלים על עצמו לוותר אף על רגע אחת, אך מסתבר שאם החולה סובל מכאבים ויסורים גדולים או אפילו סבל נפש חזק מאוד, חושבני שאוכל וחמצן לנשימה חייבים ליתן לו גם נגד רצונו, אבל מותר להמנע מתרופות הגורמות סבל לחולה אם החולה דורש את זה.

וכך בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סימן קכ"ט).

שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק ב סימן עה, אות ב:

מה נחשב חיי שעה לענין הקדמת חולה שאפשר לרפאותו לחיי עולם.
ובנך היקר נכדי הרה"ג ר' מרדכי שליט"א הוסיף שראוי להגדיר בדיוק מה נחשב חיי שעה
ומה נחשב חיי עולם, הנה החלוקה הוא אם יש לפנינו שני חולים ושניהם אפשר שיתרפאו
בדרך הטבע ממחלות אחרות שאירע להם, יש להקדים החולה ששייך שיתרפא שיחיה
יותר משנה שהוא לא אבד חזקת חיים שלו מחולה האחר שלפי דעת הרופאים לא יחיה
יותר משנה שהוא בחשיבות טרפה להרופאים.

נזק של יחיד ונזק של רבים

שבת מב.

...והאמר שמואל: מכבין גחלת של מתכת ברשות הרבים בשביל שלא יזוקו בה רבים, אבל לא גחלת של עץ...

רש"י שם:

גחלת של מתכת - שמשליכין לחוץ פסולת של ברזל, דלא שייך כבוי בהכי מדאורייתא, ומדרבנן אסורה, והיכא דאיכא נזקא לרבים - לא גזרו על השבות. אבל לא של עץ - דאיסורא דאורייתא היא, וחייב סקילה.

רבנו חננאל, בה"ג (מובא ברמב"ן):

אבל בהלכות גדולות מצאתי גבי גחלת של עץ לית בה היזק רבים, מאי טעמא כמה דלא כביא אית בה סומקא וקא חזו לה ולא אתי לאיתזוק בה אבל גחלת של מתכת אע"ג דאזיל סומקא קליא ולא חזו לה ואתו לאיתזוקי בה...
רשב"א שם:

ומן התימה הוא היאך התיר שמואל צידת נחש שהיא מלאכה דאורייתא משום הזיקא? וי"ל דכיון דדרכו להזיק ורבים ניזוקין בו כסכנת נפשות חשיב ליה שמואל דאי אפשר לרבים ליזהר ממנו ושמא אם ישמר זה לא ישמר ממנו זה, מה שאין כן בגחלת של עץ דהיא אינה הולכת ומזקת וכל אחד יכול לישמר ממנה.

גרש"א (מנחת שלמה, ז', א ד"ה גם מבואר):

ועוד יותר מזה מבואר דעת הר"ח והגאונים... ובמקום שיש חשש לנזק הגוף של רבים אע"ג דליכא סכנת נפשות מותר לחלל שבת ולכבות הגחלת גם כשהיא אדומה, ולא נזכר כלל שלכתחלה יש עליו חיוב להמתין עד שהגחלת תשחיר או לעמוד ולהזהיר או לשכור אחרים שישגיחו על הגחלת כדי להמנע ממלאכה דאורייתא.